

Tasnádi Edit

A magyar irodalom Törökországban

Mindenki, aki megfordul Törökországban, érezheti a törökök vendégszeretetét, s ezen túlmenően a magyarok iránti különös szimpátia megannyi jelét. A magyarok testvérek – mondják; így tanulják az iskolában. Bár számukra nyilván lényegesen kellemesebb emlékeket jelent a hódoltság kora, mint nekünk, inkább a közös származást emlegetik előszeretettel. Vajon megmutatkozik-e a megkülönböztetett figyelem az irodalom, a fordítások terén is?

Ha a fordítások száma nem is éri el a nagy nyelvekből, az angolból, franciából, németből fordítottakét, jócskán meghaladja a többi nyelvekből átültetettekét.

A korai, főképp folyóiratok hasábjain megjelent fordításokból csak mutatóban említhetünk itt néhányat: a világszerte, s így Törökországban is nagy karriert befutó *Lengyel Menyhért*-dráma, a *Taifun* (Tayfun) itthon 1907-es bemutatója után már 1912-ben felbukkant a *Sebhaz* c. folyóirat *hasábjain I. Hami* fordításában. A *Dergah* c. folyóiratban 1923-ban, a *Vakit* c. újságban 1926-ban olvashatók magyar elbeszélések; 1928-ban a *Hayat* lapjain megszólalt *Petőfi*, majd fordít tőle a kor kiemelkedő költője, *Mehmet Emin Yurdakul* is a *Hayat* 4. számában (1938.) A ma már jócskán az ezredik száma fölött járó *Varlik* első számában – 1933-ban – pedig egy *Tömörkény István*-novella kapott helyet. (Ez a patinás folyóirat időről-időre ma is ablakot nyit a magyar irodalomnak, legutóbb pl. az emigrációs irodalmakat bemutató sorozatukban az áprilisi számban a *Magyar emigrációs irodalom* c. összefoglalómat, a júniusi számban pedig *Szabó Zoltán: Magyar írók Angliában* c. írását hozták le.)

A török olvasók 1940-ben vehettek először kézbe magyar regényt, sőt mindjárt kettőt is: egyrészt a kor népszerű szerzőjének, *Lázár Istvánnak* az alkotását, *Vesta Rahibesi* – *Vesta szűz* címmel, másrészt *Földes Jolán* bestseller-regényét, a *Balik Tutan Kedi Sokagi*-t, vagyis *A halászó macska utcáját*. (Rövidesen megjelent az író két másik regénye is: a *Bir Liseli Kiz Vardi* – *Volt egy gimnazista lány*, azaz a *Mária jól érett*, 1944; az *Evlenyorum* – *Férjhez megyek*, 1945 és az *Altin Küpeler* – *Aranyfülbevaló* c. már angolul írt ponyvaregény.)

Az első évtizedek ötletszerű és nem mindig irodalmi értékű fordításai után a negyvenes évek mennyiségi és minőségi szempontból is áttörést hoztak. És itt, ezen a ponton mi is szembetalálkozunk egy névvel, amely megkerülhetetlen, a modern Törökország bármilyen vonatkozásáról essék is

szó: *Mustafa Kemal Atatürk* nevével. Fiatal katonatisztként állt egy nemzeti felszabadító háború élére, és érte el egyedül a vesztes országok közül, hogy az első világháborút követő Párizskörnyéki békék ítéletén változtatva legalábbis a töröklakta területeket visszakapják. Talpraállította Európa beteg emberét, a korhadt szultáni birodalom helyén modern köztársaságot teremtett. Személyes gondja volt mindenre, így pl. sok minden más mellett az írásreformra is, s tudva azt is, hogy a magyar nyelv artikulációs bázisa közel áll a törökéhez, a magyar helyesírást az új írás megalkotóinak külön a figyelmébe ajánlotta, sőt a magyar nyelvújításra is fölhívta a figyelmet, amikor az arab és perzsa elemektől súlyos irodalmi nyelv megtisztítása, törökösítése volt a célja. Ezek fényében természetesnek vehetjük, hogy magyar tanszék felállítása is szerepelt az új fővárosban alapítandó egyetem bölcsészkarára vonatkozó terveiben. 1936. január 12-én tartották az ünnepélyes megnyitót, s erről az Atatürk által meghívott *Rásonyi László* vezette tanszékről került ki az a lelkes fiatal alkotógárda, amelynek tagjai: *Sadrettin Karatay*, *Sami N. Özerdim*, *Ferit Zahir Törümküney*, *Necmi Seren* és *Ziya Tugal* vállvetve fordították a magyar irodalom jeleseit.

A Népoktatási Minisztérium *Fordítások a világirodalomból* c. sorozatának keretein belül e lázas munka eredményeképpen *Magyar Klasszikusok* sorozatcím alatt 1944 és 1949 között szinte pillanatok alatt egy tucat mű jelent meg, a kötetek nagyrészből a sorozat szerkesztésében oroszánrészt vállaló *Dr. Halasi-Kun Tibor*, a tanszék akkori professzora előszavával. A török-magyar kapcsolatok szempontjából szimbólumértékű, hogy első kötetként *Mikes Kelemen: Törökországi leveleit* adták ki. (*Türkiye Mektuplari*, 1. 2. köt., 1944-45. Meg kell jegyeznünk, hogy Mikesről szóló írások, ill. levélfordítások már korábban is jelentek meg folyóiratok hasábjain.)

1945-ben még két kötet látott napvilágot: *Móricz Zsigmond: Az Isten háta mögött* (Tanrı Gözünden Irak), ill. *Herczeg Ferenctől a Pogányok* (Paganlar). Herczegnek két szindarabja is megjelent e sorozatban: 6. számmal 1946-ban a *Bizánc* (Bizans), a 18. kötetként pedig a *Kék róka* (Mavi Tilki).

Ahogy a bevezetőben is utaltunk rá, a törökök számára rendkívül sokat jelent a közös múlt. A köztudat a hunokat mind a magyarok, mind a törökök ősei között tartja számon. Érthető tehát az Attila iránti érdeklődés. Így *Gárdonyi Géza* halhatatlan regénye, a *Láthatatlan ember* 1946-ban jelent meg a *Magyar Klasszikusok* 4. köteteként *Anlasilmıyan İnsan* – azaz A meg nem érthető, érthetetlen ember – címmel, majd kiadták ugyancsak a fordítást 1974-ben is a *Hagyományok* (Állam) c. sorozat 15. köteteként, ezúttal *Tanrinin kilici*, azaz *Isten kardja* címmel, sőt ugyanabban az évben egy másik fordítását is piacra dobta egy harmadik kiadó, *Attila, Isten kardja* (Tanrinin Kilici Attila) címmel.

E kis kitérő után térjünk vissza a *Magyar klasszikusokhoz*, s a termékeny 1946-os esztendőhöz! Az említettekén kívül ugyancsak ebben az évben adták ki *Mikszáth Kálmán Beszélő köntösét* (Konusan Kaftan) és a *Szent Péter esernyőjét* (Aziz Petrus un Semsiyesi); valamint két színdarabot: *Csiki Gergelytől A proletárokat* (nálunk ezt inkább *Ingyenélők* címmel játszották), (Tufeyliler), ill. *Szigligeti Ede Liliomfiát*; s végül *Gárdonyi Géza Az a hatalmas harmadik c. regényét* (Ücüncü Kudret).

A sorozat Jókai-regényekkel folytatódott: 11. sorszámmal az *Aranyember* (Altin Adam) jelent meg, két kötetben, 1947, 1955.; 12-sel *Az új földesúr* (Yeni Ciflik Sahibi, 1948.). Népszerű írónkat a török magánkiadók is felfedezték; így a könyvesboltokba került *Sirmali Kaftan, azaz A himzett kaftán* címmel *A török világ Magyarországon* 1942-ben; *Görünmiyen Yara – Láthatatlan seb* cím alatt 1962-ben hat, *20 Yil Sonra – Húsz év múlva* címmel pedig tizenkét elbeszélés jutott el a török olvasókhöz.

A *Magyar Klasszikusok* lendületét a hidegháború éveit megtörték, bár még 1948-ban megjelent *Kisfaludy Károlytól a Csalódások* (Aldanisar); 1949-ben *Ögütler*, azaz *Tanácsok* címmel *Kölcsey Ferenc Parainese*; 1950-ben *Csathó Kálmán Varjú a toronyórán* (Kule Saatindeki Kuzgun) c. regénye; 1951-ben az *Ének a búzamezőkről* (Bugday Tarlalarinin Destani) c. *Móra Ferenc* regénye; 1956-ban *Kuncz Aladár Fekete kolostora* (Kara Manastir), s végül a 19. sorszámmal *Szabó Dezső Az elsodort faluja* három kötetben 1963-ban.

E sorozat mellett megindítottak egy ún. *Yeni Macar Edebiyati – Új magyar irodalom* című sorozatot is, ebben azonban mindössze két kötet, két színpadi mű látott napvilágot: *Molnár Ferenctől a Gyerekek* (cocuklar), ill. *Lengyel Menyhért Taifunjának* újabb fordítása – mindkettő a bőtermésű 1946-os esztendőben.

A *Fordítások a világirodalomból* c. nagysorozaton belül a *Klasszikusok segédkönyveinek* száma elindult egy *Magyar tudományos művek* c. sorozat is, de ez is csak két kötetig jutott el: *Németh Gyula Thury József emlékezete* (J. Thury, 1950), ill. *Takáts Sándor Rajzok a török világból* (Macaristan Türk Aleminden Cizgiler, 1958) c. munkái olvashatók benne törökül.

Míg a Népoktatási Minisztérium sorozataiban megjelent műveket eredetiből fordították, a magánkiadók – megcélozva a jól eladható műveket, a kor magyar bestsellereit olykor-olykor francia, angol, stb. fordításból ültették át törökre.

A fent már említett néhány magánkiadvány kihagyásával lássuk most a többi magyar fordítást az első kiadások kronológiai sorrendjében!

Két regény után – *Miklósy Ilona A lányom és én* (?) (Kizim ve Askim, 1940), *Földi Mihály: A század asszonya* (Asrin Kadini, 1943) – megjelent az

első – nyersfordításokat tartalmazó – Petőfi-kötet: *A szerelem és a szabadság versei* (Ask ve Hürriyet Siirleri, 1943) címmel, majd két másik válogatás: 1970-ben a *Petőfi legszebb költeményeivel* (En Güzel Siirleriyle Petöfi), 1973-ban pedig a *Siirler* (Versek).

Ahogy Petőfi esetében, *Zilahynál* is előre fogunk futni az időben. 1943-ban két különböző kiadónál két különböző fordításban jelent meg a *Halálos tavasz* (Öldüren Bahar), s ugyanakkor – rövidítve a *Két fogoly* (Iki Esir) – ez utóbbinak franciából teljes fordítása is készült 1975-ben, s közben kiadták a *Valamit visz a víz* c. regényt (Nehirден Gelen Kadın).

A kronológia itt a *Magyar Irodalmi Lexikonban* nem szereplő *Madar E. Bronz Vazo* – Bronz váza c. detektívregényével folytatódik, majd *Molnár Ferenc* következik a *Pál utcai fiúk* 5 különböző kiadásával (1944, 1970, 1977, 1978, Pal Sokagi Gocuklari, Pal Sokaginin Cocuklari), ill. a *Liliummal* (1953).

Megint visszaugorva az időben, Törökországban egykötetes íróink regényei sorjáznak: a termékeny *Bónyi Adorjántól* *Az élet és a véletlenek* (Hayat ve Tesadüfler, 1945); *Vaszary Gábortól* a *Csak te!* (Yavrum!, 1945); az *Irodalmi Lexikonban* nem szereplő *Barabás Páltól* a *Kétezer liráért egy férj* (2000 Liraya Bir Erkek, 1948), *Nyírő Józseftől* a *sibói bölény* (Sibo Kasirgasi, 1948); *Harsányi Zsolttól* a Magyar rapszódia, *Liszt Ferenc* életregénye (Rapsodi, 1957); és *Szirmai Rezsőtől* a *Gyilkos vagyok!* (Budapeste Cinayeti, 1963). 1964-ben *Hét krajcár* címmel tíz magyar novellát tartalmazó kis antológia került a török olvasók kezébe. A szerzők: Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg Ferenc, Móricz, Kosztolányi és Bókay János.

Lassan modernebb irodalmunkra is sor került: *Déry Tibortól* 1967-ben a *Vidám temetés*, (Eglentili Bir Gömme Töreni) címmel három novella, 1968-ban *Az óriáscsecsemő* (Dev) címmel kettő, 1974-ben pedig a *Niki, egy kutya története* (Niki, 1974). Ugyancsak 1968-ban adták ki *Hubay Miklós Szfinxét* (Sphinks ya da koruyucunun sonui). Ezután két regény következett: *Körmen di Ferentől* a *Találkozás és búcsú* (Iki Ask arasinda), és *Hernádi Gyula 32 óra szabadsága* (32 Saat Özgürlük), majd a Magyar elbeszélések antológiája Tömörkény, Móricz, Nagy Lajos, Kosztolányi, Karinthy, Tersánszky, Szabó Pál, Déry, Illés, Tamási Áron, Gelléri Andor Endre, Veres Péter, Illyés, Sarkadi, Sánta, Galambos Lajos és Moldova György 1-1 novellájával. A következő regényfordítások: *Szabó Magdtól* *Az őz* (Yavru Ceylan, 1972), *Karinthy Ferenc Budapesti tavasza* (Budapeste de Bahar, 1978), *Sarkadi Imrétől* a *Gyáva* (Korkak, 1974), *Móricztól* a *Légy jó mindhalálig* (Misi, 1974), majd néhány éves kihagyás után a legújabbak: a külföldön élő *Kristóf Ágotától* *A nagy füzet* (Büyük Defter, 1987), s *A bizonyíték* (Kanit, 1990), egy *Ady*-válogatás *Vér és arany* címmel (Kan ve Altin, 1992), és *Örkény István Macskajátéka* (Kedi Oyunu, 1993).

Végezetül engedtessek meg, hogy dicsekedjem is, 1986-ban *Kemal Özer* költővel közös munkánk gyümölcseként jelent meg egy török *József Attila* kötet *Tiszta szívvel* (Temiz Yürekle), s remélem még az idén kézbe vehetünk egy hasonló Radnóti-kötetet is. A magyar fordításirodalom megbecsülésének tekintem, hogy a Török Kulturális Minisztérium kiadta fordításomban magyarul *Orhan Asena Hürrem szultána* c. drámáját (Hürrem Sultan, 1992).

Időm, s gondolom, türelmük végére értem. Ha a már nem részletezhető népmesefordításokat, s a néhány tudományos, főképp turkológiai művet is hozzászámítjuk, a műszám nyolcvan körül mozog. Joggal lehet hiányérzetünk. Vajha a hungarológiai tanszék új hallgatói közül kerülnének ki újra lelkes műfordítók, és bár találnának is kiadókat!